

Väg 537, Ekbacken/Enhagen- Tidö-Lindö

Undersökning av del av en bytomt samt kartering av en fossil åker

ARKEOLOGISK FÖRUNDERÖKNING

L2002:5110 och L2020:9683

Väg 537

Västerås-Barkarö socken

Västerås kommun

Västmanlands län

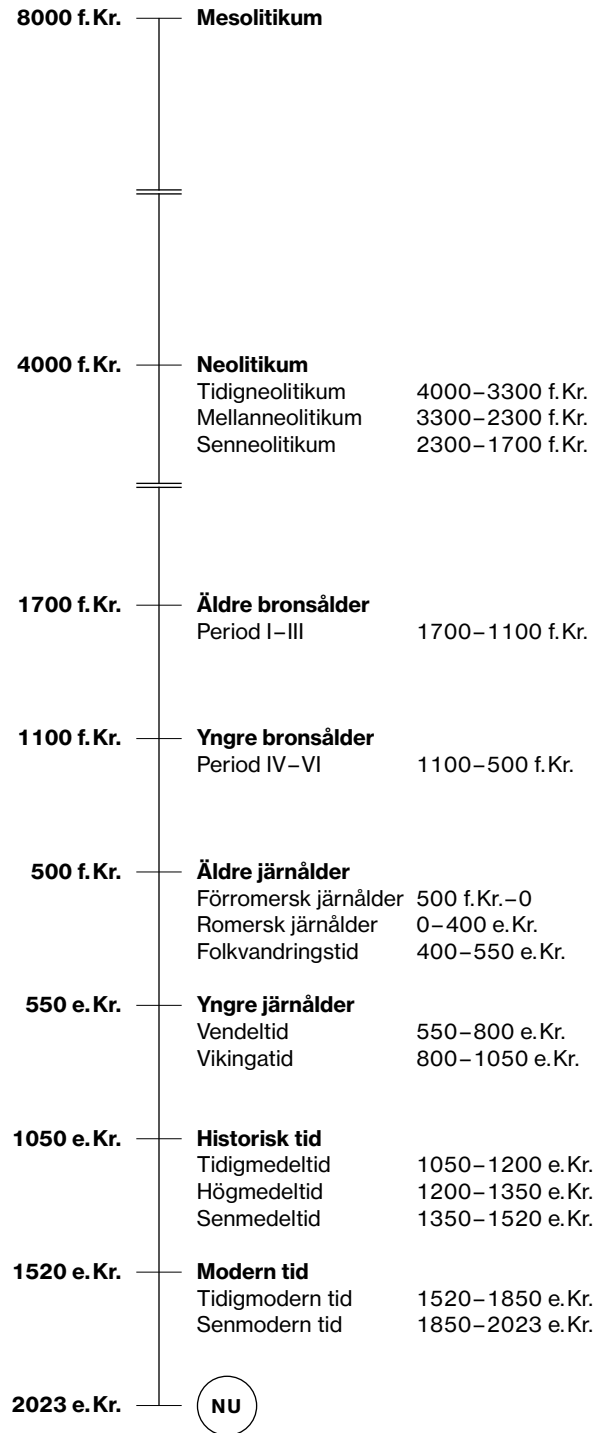
Västmanland

JAN ÄHLSTRÖM

Med bidrag av Ann Vinberg

ARKEOLOGISK
PERIODINDELNING
FRÅN
STENÅLDER
TILL
NUTID

Väg 537, Ekbacken/Enhagen–Tidö-Lindö

Undersökning av del av en bytomt samt kartering av en fossil åker

Arkeologisk förundersökning

L2002:5110 och L2020:9683

Väg 537

Västerås-Barkarö socken

Västerås kommun

Västmanlands län

Västmanland

JAN ÄHLSTRÖM

Med bidrag av Ann Vinberg

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB

STIFTELSEN KULTURMILJÖVÅRD
PILGATAN 8 D
721 30 VÄSTERÅS

Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

WWW.KMMD.SE

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2023

Samtliga foton av Jan Ählström där inget annat anges.

OMSLAG

Schaktning i ladugårdsgrunden vid Almö gamla bytomt. Foto Maud Emanuelsson från norr.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande 5121996 och 5121997.

ISBN 978-91-8041-204-9

INNEHÅLL

Sammanfattning	5
Inledning.	5
Målsättning och metod	6
Topografi och fornlämningsmiljö	6
Undersökningsresultat.	8
Almö gamla bytomt, L2002:5110	8
Fossil åker, L2020:9683.	10
Tolkning och utvärdering	12
Referenser	13
Kart- och arkivmaterial	13
Tekniska och administrativa uppgifter	14
Bilagor	15
Bilaga 1. Schakttabell – Almö gamla bytomt, L2002:5110.	15
Bilaga 2. Anläggningstabell – Almö gamla bytomt, L2002:5110	16
Bilaga 3. Anläggningstabell – Fossil åker, L2020:9683	17

Figur 1. De två förundersökningsområdena markerade med varsin svart ring. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

SAMMANFATTNING

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har utfört en arkeologisk förundersökning av två fornlämningar inför anläggandet av en gång- och cykelväg mellan Ekbacken/Enhagen och Tidö-Lindö sydväst om Västerås. De berörda lämningarna var en by-/gårdstomt (Almö gamla bytomt, fornlämning L2002:5110) och en fossil åker (fornlämning L2020:9683). Förundersökningen av Almö gamla bytomt omfattade kartering av synliga lämningar och sökschaktning. Förundersökningen av den fossila åkern omfattade kartering av synliga formelement.

Förundersökningen vid Almö gamla bytomt (fornlämning L2002:5110) berörde en mycket liten del av den registrerade fornlämningen, dess östra ände. Endast den östra änden av en sentida ladugårdsgrund låg inom förundersökningsområdet. Ladugården återfinns på den häradsekonomiska kartan från 1905–1911. I schakten som öppnades påträffades inte någon fornlämning.

Delar av den fossila åkern (fornlämning L2020:9683) är i bruk enligt en skattläggningskarta från 1691. Men de karterade lämningarna sammanfaller med åkermarkens utbredning enligt den häradsekonomiska kartan (odaterad), således ett yngre brukningsskede.

Resultatet är inrapporterat till Kulturmiljöregistret (KMR) och utbredningen av Almö gamla bytomt (L2002:5110) har justerats utifrån förundersökningens resultat. Den fossila åkern (L2020:9683) har ombedomts från *fornlämning* till *övrig kulturhistorisk lämning*.

Inledning

Inför anläggande av en gång- och cykelväg, utmed väg 537 på sträckan Ekbacken/Enhagen–Tidö-Lindö, sydväst om Västerås har Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) genomfört en arkeologisk förundersökning av del av en by-/gårdstomt (Almö gamla bytomt), fornlämning L2002:5110 och en fossil åker, fornlämning L2020:9683. KM tilldelades uppdraget genom direktval och efter länsstyrelsebeslut. Trafikverket bekostade den arkeologiska förundersökningen och fältarbetet utfördes i slutet av juli och början av augusti 2021 samt i november 2023. Ann Vinberg var projektledare 2021. Jan Ählström var projektledare 2023 och har sammanställt denna rapport.

Målsättning och metod

Förundersökningen syftar till att ge Länsstyrelsen i Västmanlands län beslutsunderlag inför prövning om tillstånd till ingrepp i fornlämning. Förundersökningen ska fastställa och dokumentera fornlämningens karaktär, datering, utbredning och komplexitet samt ta till vara fornfynd. Målgrupper för förundersökningen är främst Länsstyrelsen och Trafikverket.

Förundersökningen av östligaste delen av Almö gamla bytomt, fornlämning L2002:5110, omfattade kartering inom förundersökningsområdet av synliga huslämningar och framträdande topografiska detaljer samt sökschaktning. Förundersökningsområdet motsvarade det 70 × 15 meter stora område, i anslutning till bytomten, som kommer att tas i anspråk vid anläggandet av gång- och cykelvägen. Inför undersökningen vid Almö gamla tomt hade förundersökningsområdet avverkats och markerats med stakkäppar. Förundersökningsområdet är kraftigt släntat ner mot väg 537 och längs med området är två ledningar nedgrävda varav den ena, en elledning, ligger ovanför släntrönet. Slänten och elledningen begränsade ytorna som var tillgängliga för schaktningen. Sökschakten för-lades spritt inom förundersökningsområdet och grävdes en- till två skopbredder breda och olika långa. Schakten grävdes ner till en orörd nivå.

Förundersökningen av den fossila åkern, fornlämning L2020:9683, omfattade kartering av synliga formelement. Förundersökningsområdet motsvarar fornlämningens utbredning, cirka 95 × 65 meter.

Förundersökningen omfattade även en kompletterande kartstudie.

Inmätningen av lämningar och schakt gjordes med RTK-GPS och mätdatan överfördes till och bearbetades i Intrasis. Dokumenterade lämningar och grävda schakt beskrevs. Efter undersökningen återfylldes grävda schakt.

Resultatet är inrapporterat till Kulturmiljöregistret (KMR).

Topografi och fornlämningsmiljö

De båda förundersökningsområdena återfinns sydväst om Västerås på västra sidan av väg 537 (figur 2). Området är generellt ett flackt jordbrukslandskap med insprängda skogsområden. De båda områdena återfinns i beskogade delar på nivåer mellan 5 och 10 meter över havet.

I KMR beskrivs lämning L2002:5110 som bestående av sju husgrunder, två terrasseringsringar, två källare och två källargropar. Bytomten ska ha avhysts på 1670-talet ”för säteriet i Enhagen”. Troligen åsyftas Almö säteri. Mot nordöst, på motsatta sidan av väg 537, återfinns ytterligare husgrunder kopplade till Almö bytomt (registrerade som möjlig fornlämning L2020:9658).

Den fossila åkern L2020:9683 beskrivs i KMR som 90 × 15–70 meter stor (Ö–V), bestående av tre cirka 10 meter stora, svagt skålade, oregelbundna åkerytor och en 62 × 15–36 meter stor, oregelbunden åkeryta. De små ytorna omges av moränmark med inslag av röjningssten och längs kanterna på den stora ytan, i söder och väster, är röjningsrösen.

Fornlämningsbilden i området utmed väg 537 präglas, till följd av nivån över havet, av sentida lämningar som till exempel bytomter, torplämningar och fossila odlingslämningar. Fornlämningar av förhistorisk karaktär återfinns, cirka 1,5 km nordväst/väster/norr om förundersökningsområdena, i högre liggande mark vid Barkarö och Jotsberga (figur 2).

Figur 2. Förundersökningsområdena och de omgivande lämningarna enligt KMR. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:20 000.

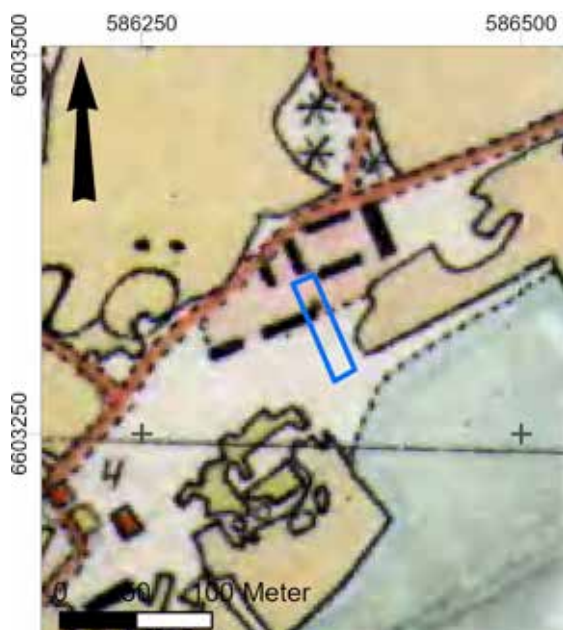
Undersökningsresultat

Almö gamla bytomt, L2002:5110

Inom den del av Almö gamla bytomt som berördes av förundersökningen återfinns lämningen efter en ladugård i form av en kraftig stengrund (figur 5, bilaga 2). Ladugårdsgrunden är 35×12 meter stor (VSV-ÖNÖ) och centralt återfinns en längsgående förmodad foderränna av cement. Grunden har skadats vid ledningsförläggningen och möjligen i samband med bygget av väg 537. Förundersökningen berörde grundens ÖNÖ-ände. Utöver grunden dokumenterades några dumphögar troligen uppkomna när elledningen förlades (figur 5, bilaga 2).

Ladugården återfinns på den häradsekonomska kartan upprättad 1905–1911 (figur 3).

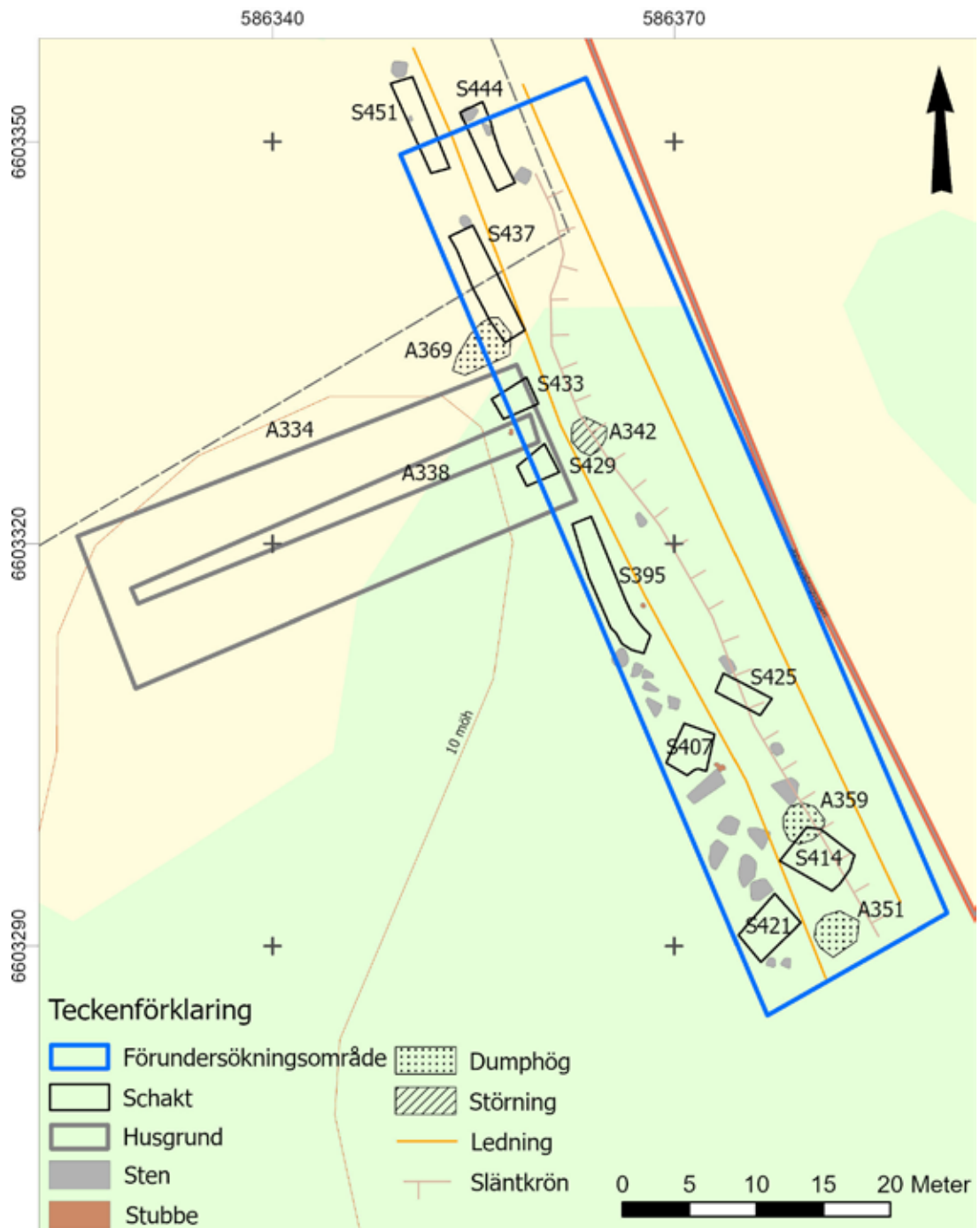
Det öppnades tio schakt varav två grävdes i ladugårdsgrunden (figur 5, bilaga 1). Schakten i grunden påvisade cement- och tegelgolv under vilket det förekom fyllnadsmassor i form av jord och sten med inslag av tegel. I botten vidtog berg och morän. I schakten närmast söder och norr om grunden förekom samma typ av fyllnadsmassor som i grunden, botten utgjordes av stenig morän/morän. Övriga schakt var fyndtomma, bottarna utgjordes av silt, stenig silt eller morän. Ingen fornlämning påträffades.

Figur 3. Förundersökningsområdet vid Almö gamla bytomt mot bakgrund av ett utdrag ur den häradsekonomska kartan. På kartan syns ladugården som delvis berördes vid förundersökningen. Skala 1:5 000.

Figur 4. Förundersökningsområdet sett från söder. På krönet i bildens mitt kan ladugårdsgrunden anas.

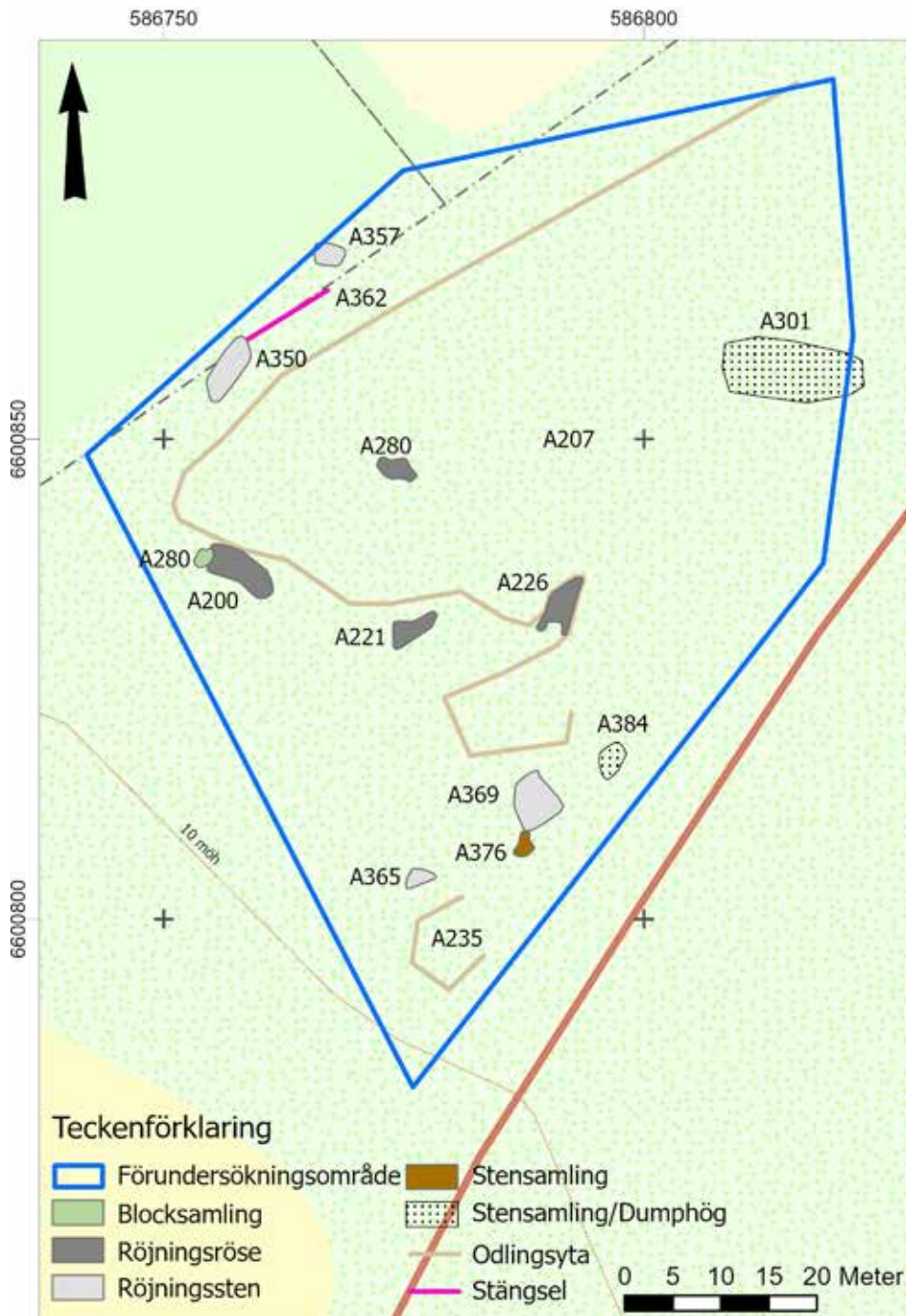
Figur 5. Schaktplan. De karterade objekten och de grävda schakten. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:500.

Figur 6. Schakt 395 sett från söder. I bildens mitt ses den kraftiga grunden efter ladugården.

Fossil åker, L2020:9683

Vid karteringen av den fossila åkern dokumenterades två åkerytor – en sammanhängande större yta och en mindre åkeryta. Därtill dokumenterades objekt i form av ansamlad sten efter stenröjning av åkerytorna samt sten och jord som i sen tid dumpats i området. En större dumphög (A301) kan utgöra rester efter en väg som enligt den häradsekonomiska kartan korsat området i öst–västlig riktning (figur 7, bilaga 3).

Figur 7. Resultatet av karteringen. Samtliga karterade objekt redovisade efter typ. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:750.

Lämningen infaller inom Holm före detta äga och kan kopplas till åkermarkens utbredning enligt den häradsekonomiska kartan (odaterad) (figur 9). Norra delen av den större åkerytan är delvis upptagen på 1691 års skattdokument över Holm, Fullerö, med flera, äga (figur 8).

Figur 8. De karterade objekten mot bakgrund av skattdokumentet från 1691. Skala 1:5 000.

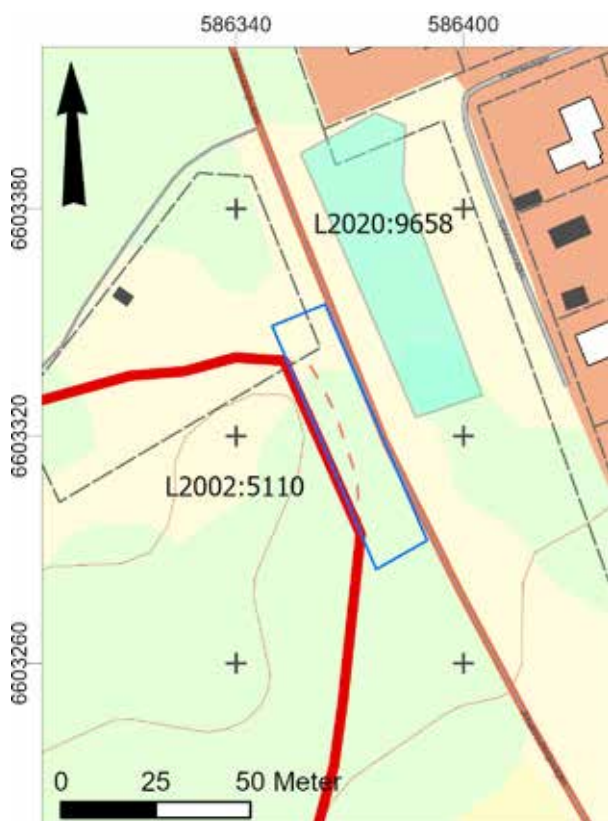
Figur 9. De karterade objekten mot bakgrund av den häradsekonomiska kartan (odaterad). Skala 1:5 000.

Tolkning och utvärdering

Förundersökningen vid Almö gamla bytomt (fornlämning L2002:5110) omfattade en mycket liten del av den registrerade fornlämningen, dess östra ände. Där berördes endast östra änden av en sentida ladugårdsgrund vilken återfinns på den häradsekonomiska kartan från 1905–11. Fornlämningens utbredning är justerad i KMR utifrån resultatet (figur 10).

Delar av den fossila åkern (fornlämning L2020:9683) är i bruk enligt en skattläggningskarta från 1691. Men lämningarna som karterades sammanfaller med åkermarkens utbredning enligt den häradsekonomiska kartan (odaterad) och speglar ett yngre skede. Lämningens status har därför ändrats från *fornlämning* till *övrig kulturhistorisk lämning* i KMR.

Förundersökningen har genomförts i enlighet med undersökningsplan och länsstyrelsebeslut.

Figur 10. Utbredningen av bytomten (fornlämning L2002:5110) efter förundersökningen. Fornlämningens utbredning inför förundersökningen är streckad. På motsatta sidan av vägen är den möjliga fornlämningen L2020:9658 markerad. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:2 000.

Referenser

KART- OCH ARKIVMATERIAL

Häradsekonomska kartan (odaterad), blad Tidö, RAK J112-74-7

historiskakartor.lantmateriet.se

Häradsekonomska kartan 1905–1911, blad Västerås, RAK J112-74-2

historiskakartor.lantmateriet.se

Skattläggning 1691, Holm, Fullerö med flera, LMA 19-vär-11

historiskakartor.lantmateriet.se

Uppgifter ur Kulturmiljöregistret (KMR)

app.raa.se

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr: KM21085
Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum: 431-344-2021, 2021-06-11
Kulturmiljöregistret uppdragsnr: 202100936
Typ av undersökning: Arkeologisk förundersökning
Undersökningsperiod: 30 juni–2 augusti 2021 och 20–22 november 2023
Personal: Jan Ählström
Maud Emanuelsson
Ann Vinberg
Landskap: Västmanland
Län: Västmanland
Kommun: Västerås
Socken: Västerås-Barkarö
Fastighet: Väg 537
Fornlämning: L2002:5110 och L2020:9683
Koordinater: X6603285 Y586377 (L2002:5110)
X6600849 Y586741 (L2020:9683)
Koordinatsystem: SWEREF 99 TM
Höjdsystem: RH 2000
Inmättningsmetod: RTK-GPS
Dokumentationshandlingar: Inga utöver denna rapport.
Fynd: Inga fynd tillvaratogs.

Bilaga 1. Schakttabell – Almö gamla bytomt, L2002:5110

Schakt	Markslag och topografiskt läge	Storlek (m)	Djup (m)	Beskrivning	Anläggningar	Underlag
395	Sydsluttning, skogsmark (avverkad)	10×2	0,3	Från husgrund i norr ner i sluttning. I södra delen vidtog fyllnadsmassor i form av stenblandad jord med inslag av tegel under grästorven. I resterande del vidtog stenig morän under grästorven.	Fyllnadsmassor	Stenig morän
407	Flack skogsmark (avverkad)	3,5×2,5	0,3	Under grästorv och matjord vidtog orörd silt med enstaka större stenar.	–	Stenig silt
414	Flack skogsmark (avverkad)	5×3,5	0,2–0,3	Delvis grävt i stensamling A359 och delvis i flack vägslänt. Under grästorv och matjord vidtog orörd silt.	–	Stenig silt
421	Flack skogsmark (avverkad)	4×3	0,2	Under grästorv och matjord vidtog orörd silt.	–	Stenig silt
425	Flack skogsmark (avverkad)	4×1,5	0,2–0,3	Delvis grävt i flack vägslänt. Undergrästorv och matjord vidtog orörd silt.	–	Silt
429	Krön, skogsmark (avverkad)	2,5×2,2	0,3–1,2	Grävt i husgrund. Under tunn grästorv vidtog cementgolv, delvis, och tegelgolv. Under golvlagren vidtog fyllnadsmassor i form av sten och jord.	Cement- och tegelgolv, fyllnadsmassor	Berg och morän
433	Krön, skogsmark (avverkad)	3×2	1,5	Grävt i husgrund. Under tunn grästorv vidtog cementgolv, delvis, och tegelgolv. Under golvlagren vidtog fyllnadsmassor i form av sten och jord.	Cement- och tegelgolv, fyllnadsmassor	Morän
437	Nordsluttning, öppen mark	9×2	0,35	Grävt från stensamling A369 ner i sluttning. I södra delen vidtog fyllnadsmassor i form av jord och sten, lite tegel under grästorv. I övrigt morän under grästorven.	Fyllnadsmassor	Morän
444	Öppen gräsmark	7×1,8	0,3–0,4	Under grästorv och matjord vidtog lera med enstaka större stenar.	–	Lera
451	Öppen gräsmark	7×1,6	0,3	Under grästorv och matjord vidtog lera med enstaka större stenar.	–	Lera

Bilaga 2. Anläggningstabell – Almö gamla bytomt, L2002:5110

Anl	Schakt	Typ	Storlek (m)	Beskrivning
334	429 och 433	Ladugrund	35×12 (VSV-ÖNÖ)	Syllstensgrund av delvis tuktade stenar, 0,5–1,0 m stora. I mitten är foderränna (A338). Grunden är bortgrävd i öster.
338	–	Foderränna	32×1,8 (VSV-ÖNÖ)	Gjuten av cement. Består av två långsgående fördjupningar med en mellanliggande plan yta.
342	–	Grop	3, 0,5 djup	Grävd grop, lite stenar i sidorna. I botten är ände av före detta vattenledning?
351	–	Stensamling	3,5×29, 0,3 hög	Dumphög av jordblandad sten, 0,3–0,8 m stora stenar. Möjligen uppkommen vid förläggningen av elledningen.
359	414	Stensamling	3, 0,5 hög	Dumphög av jordblandad sten, 0,4–0,8 m stora stenar. Inslag av sprängstenar. Möjligen uppkommen vid förläggningen av elledningen.
369	437	Stensamling	5×3,4	Belägen nordväst om ladugrunden A334. Består troligen av syllstenar bortgrävda vid förläggningen av elledningen.

Bilaga 3. Anläggningstabell – Fossil åker, L2020:9683

Anl	Typ	Storlek (m)	Beskrivning
200	Röjningsröse	7,7×3,0 (NV-SÖ)	Avlångt röjningsröse av 0,1–0,8 m stora stenar i 2–3 skikt, någon av de större i kanten ev. markfast. Större block i ändarna, i Ö delen ett block 1,4 m stort, i V delen fyra block (A316), 0,8–1,0 m stora. SÖ kanten ansluter till stort block, ca 3 m stort.
207	Röjd yta/Åker	76×40 (NÖ-SV)	Oregelbunden form. Ligger strax nedanför mindre höjdryggar med röjningsrösen och moränpartier/stråk, i svag NÖ-sluttning. Ytan relativt stenfri förutom spridda block och stenar. Längs impedimentkanten i V hörnet finns ett stråk av spridda stenar, 0,25–0,5 m stora och ett block, 1,0 m stort. Längs NV kanten förhöjning med spridda block.
350	Röjningssten	7,5×2,6 (NÖ-SV)	Avlång samling av 0,3–0,8 m stora stenar. Mot NÖ är stängsel (A362).
221	Röjningsröse	5,8×2,5 (NÖ-SV)	Mindre röse med 0,15–0,6 m stora stenar, vilka ligger mot några större markfasta block, 0,8–1,1 m stora. Flera stenar runt bedöms vara naturliga, annars mycket glest uppkastade.
226	Röjningsröse	6,3×2,7 (NNÖ-SSV)	Ligger i änden på smal höjdrygg mellan block, ca 3 m stora, och block, 1,4 m stort, längst ut. Stenar, 0,15–0,6 m stora, i två skikt på tydlig kant/höjd.
235	Röjd yta/Åker	9×7,5 (N-S)	Tydligast avgränsning mot höjderna i N och S, otydlig i SV och NÖ, området närmare vägen verkar störd, dock höjder sig marken, så ytan är avgränsad. Stora block i SÖ kanten, upp till ca 2 m stora, svag förhöjning i SV änden. Block på rad längs NV sidan, upplagda stenar mellan dessa.
280	Röjningsröse	4,2×2,0 (NV-SÖ)	Stenar, 0,15–0,6 m stora, mot block i V, 1,3 m stort, troligen markfast, upp till tre skikt i denna del. Ytterligare någon sten i NV kanten markfast, 0,6 m stor. Enstaka troligen markfasta låga, meterstora block finns runt röset, ca 2–3 m från detta. Enstaka även ca 5 m S om.
301	Dumphög/Vägbank?	14,5×6,0 (VNV-ÖSÖ)	Förhöjning med jord och mycket block, upp till minst 1,1 m stora, framför allt i V delen, ostrukturerat, ser ut som dump. Går nästan ända fram till dike vid vägen i V. Sammanfaller med en väg på den häradsekonomiska kartan.
316	Blocksamling	2,4×1,5 (NÖ-SV)	Fyra block, 0,75–1,1 m stora, i V kanten av röjningsröse A200.
357	Röjningssten	3×2 (VNV-ÖSÖ)	Sten, 0,25–0,8 m stora, i två skikt. Block i S kanten, 1,2 m stort. Stråk av sten och block fortsätter ca 3 m ytterligare åt SÖ.
365	Röjningssten	3×1,8 (NÖ-SV)	Upplagda stenar och block, 0,15–1,0 m stora. Blocken spridda längs kanten.
369	Röjningssten	5×5	På krön av rygg. Oregelbundet spridda stenar, 0,15–0,65 m stora. Enstaka block, upp till 1,0 m stora. Sten framför allt på N sidan. Ligger relativt djupt i marken.
376	Stensamling	2,9×1,75 (N-S)	Stenar, 0,25–0,45 m stora, i stråk. Längs kant på rygg. Stört längre åt SV, längs ca 3–4 m.
384	Stensamling/Dumphög	4,1×2,5 (NNÖ-SSV)	Stenar och block, 0,25–1,0 m stora, tillsammans med jord, som fortsätter mot vägen. Troligen sentida dumphög.